

RRËFIMET E PËRDHUNIMEVE SI FORMË FRAGMENTARE E KUJTESËS INDIVIDUALE TE ROMANI *KËSULKUQJA PËRRALLË* *PËR TË RRITUR I AG APOLLONIT*

Fatbardhë HASI¹

^{1*} Department of Literature, Faculty of Philology, University of Prishtina

*Corresponding author e-mail: fatbardhe.hasi@gmail.com

Përmbledhje

Kësulëkuqja përrallë për të rritur, roman i Ag Apollonit, ngre zërin për një nga torturat më të dhimbshme të ngjarjeve të ndodhura gjatë luftës së fundit në Kosovë. Lidhja që bën Apolloni me studimin e Maria Tatar mbi origjinën e përrallës së Kësulëkuqes, gjeneza e së cilës, sipas Tatarit, ka rrënjë në një përdhunim, krijon figurën simbolike të Kësulëkuqes: përrallë për të rritur, nën petkun e së cilës paraqiten ngjarjet reale të dhunimeve si akti më brutal i kryer në Kosovë. Romani ndërtohet përmes dy rrëfimeve paralele: rrëfimit të linjës së parë, që përbëhet nga dashuria që zhvillohet mes Maksit dhe Lolitës, dhe linjës së dytë, që paraqet ngjarjet e dhunimeve në mënyrë të fragmentarizuar, të cilat montohen brenda romanit.

Rrëfimi fragmentar i këtyre historive, që shfaqen si kujtime nga një e kaluar jo fort e largët, mundësohet përmes aplikimit të metodës postmoderne, e cila është edhe metodë e shkrimit të letërsisë së Ag Apollonit. Fragmentet e shkëputura nga rrëfimet e grave dhe burrave të dhunuar janë histori reale dhe të dokumentuara, që gjejnë vend në një roman fiksional dhe që, për më tepër, paraqesin traumat kolektive të përjetuara nga një pjesë e madhe e shoqërisë, për të cilat institucionet sikur duan të heshtin përjetësisht. Studimi do t'i përmbahet metodës postmoderne, përmes së cilës do të trajtohet veçanërisht aspekti fragmentar në romanin e Apollonit.

Fjalë kyçe: Ag Apolloni, *Kësulëkuqja*, përdhunime, fragmentariteti, kujtesa kolektive.

1. Hyrje

Letërsia e krijuar pas luftës në Kosovë përfshin një krijimtari të rëndësishme letrare, e cila përqendrohet në dëshmi konkrete, dokumentaritet dhe në kujtesën që mbetet si pasojë e ngjarjeve të ndodhura. Në këtë stad, fokusimi në traumat e luftës, me theks të veçantë në përdhunimet seksuale si akti më brutal dhe çnjerëzor, paraqet një fushë komplekse studimi, ku gërshetohen diskursi letrar me atë kulturor dhe etik. Edhe pse pasojat e këtyre përvojave kanë qenë të rënda, me ndikim të thellë në jetën individuale dhe, më pas, edhe në ndërgjegjen kolektive, këto ngjarje kanë mbetur dhe vazhdojnë të mbesin të anashkaluara në diskursin publik dhe institucional. Si formë reagimi ndaj këtij marginalizimi dhe heshtjeje, arti ngre zërin për t'u bërë përfaqësues i viktimave, ku një vend qendror zë letërsia. Romani i Ag Apollonit *Kësulëkuqja përrallë për të rritur* është ndërtuar mbi paradigmen e letërsisë së traumës dhe të kujtesës, duke sjellë një format narrativ që ndërthur fiksin letrar me dëshmi të dokumentuara të dhunimeve gjatë luftës në Kosovë.

Ndërlidhja intertekstuale që Apolloni i bën romanit me historinë e Kësulëkuqes, të trajtuar nga Maria Tatar mbi origjinën e kësaj përralle, sipas së cilës rrëfimi zë fill në një akt dhunimi,

përbën një element kyç të ndërtimit simbolik të veprës. Kjo ndërlidhje shërben si urë lidhëse mes romanit dhe historisë, ku realizohet dekonstruktimi i përrallës tradicionale dhe riformulimi i saj si metaforë e traumës së fshehur dhe e dhunës psikike të prodhuar nga heshtja institucionale. Nga pikëpamja strukturore, romani është ndërtuar mbi dy linja narrative paralele: rrëfimin e dashurisë mes Maksit dhe Lolitës dhe rrëfimin fragmentar që paraqet histori të copëzuara të dhunimeve dhe çnderimeve gjatë luftës. Fragmentariteti, si i tillë, shkon përtej strategjisë estetike postmoderne, duke u fokusuar në artikullimin e traumës, e cila, për nga natyra e saj, reziston strukturimit linear dhe koherent.

Rrëfimet e fragmentuara shfaqen si komponente të kujtesës së copëzuar, duke reflektuar mënyrën se si trauma individuale përjetohet, ruhet dhe transmetohet në kujtesën kolektive. Punimi kishte për qëllim analizimin e traumës dhe fragmentaritetit si kategori narrative dhe memoriale në romanin e Ag Apollonit. Studimi është mbështetur në metodën postmoderne, me përqendrim të veçantë në rrëfimin fragmentar si formë e kujtesës individuale dhe kolektive. Nga ky këndvështrim, studimi synon të demonstrojë se romani është i qëndrueshëm si tekst letrar, ashtu edhe si akt etik, duke ngritur zërin kundër heshtjes shoqërore dhe institucionale dhe duke e vënë letërsinë në funksion si mjet kritik të ndërgjegjësimit dhe të ruajtjes së kujtesës kulturore.

2. Krijimi i letërsisë së kujtesës

Historitë dhe ngjarjet e mëdha, si fatkeqësitë, luftërat apo pandemitë që ndodhin brenda një kombi apo shteti, janë materiale që shfrytëzohen nga krijuesit në vepra artistike. Procesi i të shkruarit është një akt që rrjedh nga mendja e shkrimtarit, ai pasi absorbon materialin, fillon procesin e krijimit duke vënë në funksion dijen, dëshminë dhe imagjinatën. *Imagjinata dhe kujtesa janë aftësi mendore të cilat janë të lidhura ngushtë: të kujtosh është të rikrijosh. Të kujtuarit nuk është një kthim në të kaluarën, por përshtatje e një ngjarjeje të kaluar me rrethanat e së tashmes; është një riorganizim dhe dhënie e një kuptimi të ri asaj që ka humbur.*⁷⁸ Kështu, letërsia, edhe pse nuk duhet të ketë një mision, merr përsipër të drejtën për të dëshmuar për ato ngjarje që nuk duhet të harrohen, sepse është thënë se një histori e harruar rrezikon të përsëritet.

Lufta e fundit në Kosovë është bërë burim frymëzimi dhe dokumentimi për shumë shkrimtarë, të cilët, të ndikuar nga përvojat personale, janë prirë të krijojnë letërsi me tematika të marra nga lufta. Edhe pse e mbështetur në fantazi dhe në aktin artistik të krijimit, letërsia është forma më e rëndësishme e dëshmisë menjëherë pas historisë. Për më tepër, letërsia postmoderne e mbush rrëfimin me fakte dhe dëshmi, sepse ajo mundëson që, përmes fragmentaritetit, interteksteve, dokumenteve dhe teksteve të tjera që montohen brenda narratives, ta bëjë artin letrar dëshmi konkrete për ngjarjet që trajtohen aty. Krijimet letrare pas ngjarjeve të mëdha kërkojnë gjithmonë një kthim në të kaluarën, dhe kjo letërsi klasifikohet si letërsi e kujtesës, ku shkrimtari apo personazhi brenda rrëfimit, kthehet në atë të kaluar ku janë zhvilluar ato ngjarje, ose e kaluara i rikthehet bumerang në formë kujtimi, dhimbjeje, e madje, në rastet më të rënda, edhe si traumë, nga e cilat shumë viktimë, për vite me radhë, nuk gjejnë shpëtim.

*Kujtesa e viktimës e ka prodhuar letërsinë e traumës si një borxh personal apo si një lloj borxhi kolektiv, duke e shndërruar letërsinë në një mekanizëm të qëllimshëm të përzgjedhjes së dëshmimeve reale dhe imagjinare në histori dhe në jetë.*⁷⁹

Ndonjëherë ndodh që letërsia, meqenëse është artistike, të trajtohet gjithmonë si argëtim dhe jo si një dëshmi që paraqet një ngjarje të ndodhur me fakte konkrete. Shpesh studiuesit kanë

⁷⁸ Stavans, Ilan, dhe G. Sheehy. "Memory and Literature." *Agni*, nr. 48, 1998, f. 83. JSTOR, www.jstor.org/stable/23007941, qasur më 31 maj 2023.

⁷⁹ Gaxha, R. B., *Memorie dhe Traumë*, Artini, Prishtinë, 2024, f. 22.

konstatuar se kufiri mes të vërtetës dhe trillit artistik nuk është kurrë i definuar qartë, sepse... *kujtesa vihet krah dëshmisë apo krah fiksonit, madje e zënë në rrjetin e fiksonit, në një grackë të përjetshme, e cila do që dëshminë ta bëjë fikson të besueshëm e fiksonin dëshmi të provuar.*

⁸⁰ Letërsia e pasluftës e krijuar në Kosovë ka trajtuar temën e luftës në zhanre dhe forma të ndryshme. Shkrimtari Ag Apolloni e ka të pranishme tematikën e luftës në letërsinë e tij. Ajo herë paraqitet në formë të copëzuar, duke ardhur si reminishenca të vogla, e herë është pjesë qendrore brenda romaneve.

Dy romanet e tij, *Një fije shpresë një fije shkrepe* dhe *Kësulëkuqja përrallë për të rritur*, janë ndërtuar konkretisht mbi gërmadhat e luftës, duke sjellë dhimbjen dhe ulërimën e mbytur të personazheve që bartin barrën e vuajtjes dhe traumës si pasojë e plagëve të luftës. Romani i parë, *Një fije shpresë një fije shkrepe*, është roman dokumentar që sjell dëshmi për bëmat dhe pasojat e luftës për dy nëna që kanë humbur bijtë dhe familjarët e tyre, ndërsa romani i dytë, *Kësulëkuqja përrallë për të rritur*, i ndërtuar mes faktit dhe fiksonit, sjell dëshmi për viktimat që janë përdhunuar seksualisht.

3. Paraqitje e romanit *Kësulëkuqja përrallë për të rritur*

Letërsia e shkrimtarit Ag Apolloni është e dëshmuar tashmë se ngërthen në vete erudicion të theksuar dhe ka një stil të veçantë krijimi, i cili i përmbahet poetikës postmoderne dhe jo rrallë shkon edhe përtej saj. Në romanin *Kësulëkuqja përrallë për të rritur* ai ka bërë një gërshetim artistik në disa rrafshe. Fillimisht ka marrë përrallën e *Kësulëkuqes*, duke e emërtuar si përrallë për të rritur, me ç'rast përmes kësaj etikete u ka bërë një shkelje syri lexuesve që në titullin e romanit. Më pas, brenda tekstit janë dhënë informacione për etimologjinë e përrallës që nga e kaluara, ku vihet re një erudicion i theksuar. Apolloni ka shfrytëzuar personazhin e *Kësulëkuqes* në dy variante: fillimisht në aspektin fiksonal e më pas në atë real. *Figura e përbotshme e Kësulëkuqes rikrijohet në mënyrë krejt të veçantë. Ajo shndërrohet në figurë alegorike dhe përmes saj shfaqet fati/pozita e gruas në përballje me dashurinë e vërtetë (ujkut-njeri) dhe të përdhunimit (njeriut-ujk). E para është aktuale, e dyta del si evokim i së kaluarës duke ndërfutur ngjarje e figura reale-historike.*⁸¹

Romani *Kësulëkuqja përrallë për të rritur* përbëhet nga dy narrativa, ashtu siç ka pohuar autori: '*Kësulëkuqja, përrallë për të rritur*', është ndërtuar si një roman binar me dy linja, me linjën e përdhunimit dhe linjën e dashurisë, por ka qenë një sfidë në vetvete sepse këto dy linja bashkë është vështirë të hasen në një roman dhe vështirë të pranohen prej lexuesit sepse lexuesi ndan gjithmonë mendjen për njëzën zakonisht.⁸²

3.1. Linja e dashurisë / narrativa fiksonale

Linja e dashurisë mes Maksit dhe Loritës përbën narrativen qendrore të romanit. Ngjarja nis një mëngjes në parkun e Tokbashçes, ku zhvillohet dialogu mes tyre. Lorita i rrëfen Maksit episodin e goditjes së gjyshes me shuplakë, duke shfaqur pakënaqësinë e saj ndaj versionit të njohur të përrallës për *Kësulëkuqen*. Ndërkohë, mes tyre lind një tërheqje e menjëhershme.

Maksi, shkrimtar i njohur, ndjehet i magjepsur nga prezenca dhe sytë e veçantë të Loritës, e cila është aktore dhe protagoniste në dramën *Judita*, të shkruar prej tij. Lidhja e tyre evoluon nga një njohje rastësore në një pasion të fortë, i cili fillon nga momenti kur Lorita hyn papritur

⁸⁰ Shala, K. *Zef Pllumi: librat e kujtimeve. Filologji*, v. 23, Prishtinë, 2028, f. 22.

⁸¹ KultPlus. (2023). "Romani *Kësulëkuqja, përrallë për të rritur* i Ag Apollonit – një version i ri i përrallës së njohur." Marrë më 20.11.2025, nga <https://www.kultplus.com/lajme/romani-kesulekuqja-perralle-per-te-rritur-i-ag-apollonit-nje-version-i-ri-i-perralles-se-njohur/>

⁸² KultPlus. (2022, 4 nëntor). "Ag Apolloni sjell përrallën *Kësulëkuqja* në një version për të rritur, gërshetohen dashuria dhe lufta nga një këndvështrim tjetër." Marrë nga <https://www.kultplus.com/libri/ag-apolloni-sjell-perrallen-kesulekuqja-ne-nje-version-per-te-rritur-gershetohen-dashuria-dhe-lufta-nga-nje-kendveshttrim-tjeter/>, qasur më 12.11.2025.

në banesën dhe jetën e Maksit. Gjatë tridhjetë ditëve që qëndron aty, lind një dashuri e zjarhtë, plot pasion, tension, humor dhe erotizëm, që i jep një dimension të ri krijimtarisë dhe jetës së Maksit. Megjithatë, ashtu si vjen, Lorita largohet, duke e lënë Maksin të tronditur dhe të zbrazët shpirtërisht. Pas ndarjes, Maksin e kap melankolia; ai neglizhon shëndetin, kthehet te alkooli dhe duhani, ndërsa kujton momentet me Loritën dhe i idealizon ato në fantazi. Kthimi i tij nga Hungaria dhe rikthimi i Loritës në banesë shënojnë një mbyllje simbolike të rrugëtimit të tyre sentimental. Fundi i hapur sugjeron mundësinë e një “happy end” të vonuar, ku puthja e fundit, në të cilën përfshihen të dy, mbetet imazhi përmbyllës i një dashurie që përkufizon linjën pasionante të dashurisë brenda romanit.

3.2. Linja reale dhe dokumentarja

Linja dokumentare fokusohet mbi fakte reale dhe dëshmi konkrete të dhunimeve të kryera ndaj grave, burrave dhe fëmijëve gjatë luftës së fundit në Kosovë. Rrëfimet, të ndara në fragmente, përbëjnë një monument dëshmues, i cili i drejtohet lexuesit shqiptar dhe ndërkombëtar, duke evidentuar dhimbjen dhe heshtjen që vazhdon të mbizotërojë edhe dy dekada pas përfundimit të luftës. Apolloni, në një intervistë, e thekson sërish se historitë e rrëfyera në roman janë të vërteta: *Dua të sqaroj se historitë e përdhunimeve të luftës që jepen në këtë roman janë të vërteta, unë kam bërë vetëm ndërhyrje stilistike, duke i përpunuar në makinën time retorike. Pra, i marr faktet dhe ua jap formën e fiksionit.*⁸³

Në roman janë paraqitur në mënyrë fragmentare një numër i madh historish dhunimi, të cilat shërbejnë si dëshmi, ku zëri i viktimave dëgjohej duke rrëfyer skenat e përjetuara. Viktimat që paraqiten në këto fragmente janë gratë, burrat dhe fëmijët. Romani përfshin gjithashtu një shfaqje teatrale brenda tekstit, ku gratë, burrat dhe fëmijët rrëfejnë përvojat e tyre përmes zërave në kor, të dhëna me fusnota që tregojnë për cilët individë po rrëfëhet ngjarja. Viktimat që kanë mbetur gjallë vazhdojnë të jetojnë me heshtje dhe vuajtje, duke nënvizuar rëndësinë e arkivimit të dëshmimeve, për të mos lejuar që gjenocidi të harrohet.

4. Trauma individuale në romanin *Kësulëkuqja përrallë për të rritur*

Shoqëria kosovare, si kolektiv, e cila ka përjetuar shumë tranzicione para dhe pas luftës, nuk është e familjarizuar me termin “traumë”, edhe pse pasojat e saj e kanë shoqëruar vazhdimisht. Trauma, në aspektin psikologjik, nënkupton një përvojë të padëshirueshme dhe tronditëse, të cilën individit nuk ka kapacitet të përballojë. Ajo rrënjësohet në kujtesën e individit dhe ka tendencë të rishfaqet herë pas here, edhe kur përvoja apo ngjarja e kaluar duket larguar në kohë. Në psikologji, kjo njihet edhe si *çrregullim nga stresi pasttraumatik*.⁸⁴ Trauma është, pra, në disa raste një grumbull përvojash ose plagësh fizike që, me kalimin e kohës, transformohen në plagë psikike. *Në teorinë moderne të traumës, ekziston një prirje e theksuar për t’u përqendruar te përsëritja shkatërruese e traumës që sundon jetën e një individit. Siç theksojnë neurobiologët modernë, përsëritja e përvojës traumatike në formën e rikthimit mund të jetë vetë ritraumatizuese: edhe nëse nuk është kërcënuese për jetën, ajo të paktën paraqet rrezik për strukturën kimike të trurit dhe në fund mund të çojë në përkeqësim. Kjo, për më tepër, duket se shpjegon shkallën e lartë të vetëvrasjeve midis të mbijetuarve, për shembull, të*

⁸³ Apolloni, A. (2022). “Koha na mitizon ose na parodizon të gjithëve” [Intervistë]. *Gazeta Express*. Marrë nga <https://www.gazetaexpress.com/interviste-ag-apolloni-koha-na-mitizon-ose-na-parodizon-te-gjitheve/>, qasur më 12.11.2025.

⁸⁴ Shih: Morrism, G. Ch., & Maisto, A. A. *Psikologjia*. Qendra për Arsim Demokratik, Tiranë, 2008, f. 408. Çrregullimi nga stresi pasttraumatik mund të fillojë menjëherë pas një ndodhie traumatike ose brenda një kohe të shkurtër pas kësaj. Por, hera – herës, mund të shkojnë muaj e vite gjatë të cilave duket sikur viktimat e ka marrë veten nga ajo përvojë dhe pastaj, pa kurrfarë paralajmërimi, rishfaqen simptomat psikologjike, që mund të zhduken vetëm për t’u rishfaqur vazhdimisht.)

mbijetuarve të Luftës së Vietnamit apo të kampeve të përqendrimit, të cilët kryejnë vetëvrasje vetëm pasi ndihen plotësisht të sigurt.⁸⁵

Nuk është i vogël numri i vetëvrasjeve, të cilat janë kryer në Kosovës. Kjo ka ndodhur pjesërisht sepse shoqëria kosovare, si shoqëri patriarkale dhe deri diku primitive, nuk ka ndalur të reflektojë mbi fatin e personave që kanë përjetuar dhunë fizike dhe seksuale, duke mos ofruar përkujdesje mjekësore, psikologjike dhe mbështetje morale publike për ta. Madje, shpesh edhe personat më të afërt, përfshirë familjen e ngushtë, i kanë braktisur këto viktime në momentet më të vështira. Për këtë arsye, është e domosdoshme që të ngrihet zëri për secilin individ që ka pësuar dhunë, veç e veç, sepse, *lufta kundër harresës kërkon të rrëfejë aktet në mënyrë individuale, jo institucionale apo zyrtare; duke i bërë ato të prekshme dhe konkrete. Të kujtosh do të thotë të vendosim imagjinatën tonë në histori dhe të luftojmë kundër erozionit që asgjëson gjithë punën njerëzore; të harrosh është të privosh të ardhmen nga gëzimet e së tashmes.*⁸⁶

Për pasojë, viktimat që kanë përjetuar dhunë dhe trauma, të cilat i kanë shoqëruar më pas, kanë pësuar një tronditje të thellë, dhe rikthimi në rrjedhën normale të jetës është pothuajse i pamundur. Si rrjedhojë, ato kanë parë vetëvrasjen si një mundësi për të gjetur shpëtim. Romani përmban disa fragmente të dokumentuara nga Apolloni, ku gratë kanë tentuar të kryejnë vetëvrasje: *Tri javë m'ka mbajtur në një dhomë, e ka ba me mue çka ka deshtë. Deku nuk ish kurrëgjja. Unë e kam pasë fëmijën në gj, e ai ma thithke gjinin e m'thojke: sa tamlin e ambël e paske! O sa herë kam dashtë me mbytur veten mbasi m'ka lirue. Disa herë kam hypë n'konop, po m'kanë pa t'shpisë. Nji herë kam pi domestos, po m'kanë ndalë fëmija. Sot e atë ditë kam probleme me lukthin.*

*Dilsha natën e kajsha te bunari. Pikshin lotët atje poshtë. Veç zani i nanës m'nalke. Tani m'lidhshin mos me u çu' natën. U çu vllavi, edhe e msheli atë bunar. Sot m'plas zemra kur i shoh moshataret e çikës teme..*⁸⁷

Në këto raste, trauma dhe ndjenja e fajit bëhen të dyfishta, pasi viktime ndihet përgjegjëse për atë që i ka ndodhur, pa pasur forcën dhe guximin të sfidojë padrejtësinë që i është bërë. Romani i Ag Apollonit, *Kësulëkuqja përrallë për të rritur*, paraqet në mënyrë të fragmentuar edhe ngjarje të tjera që lidhen me historitë e viktimave të dhunuara seksualisht në Kosovë. Brenda romanit zhvillohet një botë e tërë personazhesh që përballen me traumat si pasojë e dhunimeve të përjetuara. Edhe pse historitë janë të copëzuara, ka raste kur personazhet përjetojnë kriza posttraumatike në mënyrë të menjëhershme, si te rasti i Dritës:

HOLOFERNI: Ashtu?! Æsht e jotja!? Po tani gjithë trupi yt æsht i jemi. Srce moja.

(E mbërthen Juditën)

JUDITA: Largohu! Nuk dua! Mos më prek!

(Hyn Drita me një dërrasë dhe e godet Sashën, i cili bie i alivanosur. Meti me vrap ngjitet në skenë)

METI (Ndriçuesit): Dritat! Dritat! (Dritës) Dritë, a je në vete? (Sashës, i hedh ujë) A je mirë?

SASHA (duke ardhë në vete): Kjo nuk ishte pjesë e tekstit. Apo nuk ma ke dhanë tekstin e plotë?

(Drita e përqaft Loritën, ia përkëdhel kokën e nuk e lëshon)

LORITA (Dritës): Oj e lu'jtë, veç lojë ishte. Çka pate?

METI (Dritës): Çka pate? A je mirë? Qetësohu! (Drita qan dhe e përkëdhel Loritën)

LORITA: Lëshomë, moj, pash Zotin! Æshtë shfaqje.

⁸⁵ Caruth, C. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. The Johns Hopkins University Press, 1996, f. 63.

⁸⁶ Tavans, Ilan, dhe G. Sheehy. "Memory and Literature." *Agni*, nr. 48, 1998, f. 88. JSTOR, www.jstor.org/stable/23007941, qasur më 31.05.2023.

⁸⁷ Apolloni, A. *Kësulëkuqja përrallë për të rritur*, BardBooks, Prishtinë, 2022, f. 34

*DRITA (pasi shikon rreth e rrotull, e kupton ku është): Më falni! (Del)*⁸⁸.

Teksti i mëparshëm tregon se personazhi Drita, gjatë shfaqjes teatrale, ndikohet nga skena e dhunimit që po zhvillohet dhe përjeton një krizë traumatike. Ajo arrin deri aty sa godet aktorin në rolin e dhunuesit me një dërrasë në kokë dhe më pas përqafon aktoren, duke u përpjekur ta mbrojë me krahët e saj atë që është viktimë e dhunës.

Një personazh tjetër që përjeton një skenë traumatike, i ndikuar nga kujtesa e ngjarjeve të kaluara, është Luani. Ai rrëfen një përvojë të dhimbshme kur ka parë gruan e tij tek sa i përdhunohej:

- *Unë e pashë Zanën kur e nxorën prej shpisë, me gratë e tjera. E pashë, kur e çuan te përroi. E pashë kur e zhveshën. E pashë si rezistoi. E pashë si e rrahën. E pashë... Unë isha me shokë në kodër, unë e pashë, sepse unë kisha dylbitë. Unë e pashë kur e goditën në bark. Unë e pashë kur njëri e kapi dhe e mbajti për flokësh. Unë e pashë... Ngrita automatikun të qëlloj. Ma morën. Thanë 'mos, se na merr në qafë krejtve'. Por pse ishim armatosë atëherë? Për të na dhënë dylbi falas që t'i shihnim ata si na i përdhunonin gratë?*

*Po kafshoja buzën, duke u përpjekur t'i mbaja lotët. Ai përballë meje nisi të qajë si fëmijë.*⁸⁹

Këto histori dëshmojnë për jetën e viktimave të traumatizuara, për të cilat lufta e vërtetë ka filluar pas përfundimit të gjenocidit.

Këto trauma, edhe pse të përqendruara tek individë të caktuar, përmbajnë brenda vetes edhe elemente të traumës kolektive, duke pasur parasysh se në një mjedis të përbashkët bashkëjetojnë viktimat e dhunuara dhe rrethi i tyre social, i cili ndjen dhe vuajnë pasojat e këtyre traumave.

Kështu, me anë të kësaj vepre Apolloni sikur bën thirrje që një temë e tillë të mos mbetet larg letërsisë, sepse letërsia nganjëherë di të thotë të vërtetë edhe më të mëdha se vetë historia.⁹⁰

5. Fragmentariteti si derivat i brendshëm i letërsisë postmoderne

Letërsia postmoderne karakterizohet nga prurjet e saj të reja në aspektin teorik, ku forma të ndryshme të shkrimit përfshihen brenda një narrative të vetme. Kjo i jep tekstit strukturën e një mozaiku të pasur me lloje të ndryshme tekstesh, duke i dhënë rrëfimit një larushi të madhe formash dhe stileve të shkrimit. *Arti (dhe mendimi) postmodern favorizon refleksivitetin dhe vetëdijen, fragmentimin, diskontinuitetin (veçanërisht në strukturat narrative), paqartësinë, njëkohshmërinë, me një theks të veçantë mbi subjektin e çstrukturuar, të çqendëruar dhe të çnjerëzuar.*⁹¹ Fragmentariteti në letërsinë postmoderne paraqitet brenda narratives në forma të ndryshme intertekstuale. Linda Hutcheon, kur analizon *Metafiksin historik* konstaton që: *intertekstualiteti postmodern është shprehje formale e dëshirës që të plotësohet zbrazëtia ndërmjet së shkuarës dhe të sotmes së lexuesit dhe dëshirës që e shkuara të shkruhet sërish në kontekstin e ri.*⁹²

Të gjitha ngjarjet e futura në tekst: artikuj, dosje, letra, ditarë, poezi apo dialogë të huazuar; krijojnë një formë fragmentariteti, sepse ndërpresin rrjedhën lineare të rrëfimit.

⁸⁸ Ibid., ff. 111–112.

⁸⁹ Ibid., ff.157 – 158.

⁹⁰ Sadiku, M. (2022, 5 nëntor). “Kësulëkuqja si përrallë me të vërtetat e të përdhunuarve në luftë dhe dashurinë.” *Koha.net*. Marrë nga <https://www.koha.net/kulture/kesulekuqja-si-perralle-me-te-vertetat-e-te-perdhunuarve-ne-lufte-dhe-dashurine>, qasur më 20.11.2025.

⁹¹ ziz, S. (pa datë). “Literature and the Condition of Postmodernity: Lyotard, Fredric Jameson.” Në *Literary Criticism and Theory*. e-PG Pathshala/INFLIBNET eBooks. Marrë nga <https://ebooks.inflibnet.ac.in/engp10/chapter/literature-and-the-condition-of-postmodernity-lyotard-fredric-jameson/>, qasur më 7.11.2025.

⁹² Hutcheon, L. *Poetika e postmodernitetit*. OM, Prishtinë, 2013, f. 170.

Elementet e copëzuara shtojnë të dhëna plotësuese ose ofrojnë histori të pjesshme, shpesh të shkëputura nga ngjarja kryesore dhe pa lidhje të drejtpërdrejtë mes tyre. Në terminologjinë postmoderne, kjo situatë njihet si fragmentaritet. Metafikcioni përfshin narracione jo-lineare, të cilat lidhen me rrjedha ngjarjesh që lëvizin përpara dhe mbrapa në kohë dhe hapësirë, duke krijuar kështu një ide të shpërndarë dhe të çorientuar në mendjen e lexuesit. Ky fenomen njihet si fragmentaritet në kuptimin postmodern. Kjo teknikë përdoret në tekstet postmoderne për të krijuar një ndjesi misteri dhe të papriturash. Gjithashtu, ajo tregon se ngjarje që duket se nuk lidhen më parë, përfundojnë duke u takuar në një pikë të caktuar në fund.⁹³

Ngjarjet e fragmentuara në romanin *Kësulëkuqja përrallë për të rritur*, shfaqen në disa forma. Ka copëza fragmentare që janë dëshmi të vërteta, të mbledhura nga personat që i kanë dhënë ato. Këto ngjarje autori i transformon duke i vendosur në formën e vetërrëfimeve nga aktorët në teatër; personazhe që rrëfejnë për përvojat e tyre; si dhe skena që paraqitet si skenar filmi. Kjo larushi formash krijon një mozaik tekstesh, ku, siç ka konstatuar Roland Barthes te *Vdekja e autorit*, nuk ka më origjinalitet të vetëm në tekst, por teksti përbëhet nga shkrime të shumëfishta, që vijnë nga shumë kultura dhe që hyjnë në relacionet e ndërsjella të dialogut, parodisë, kontestimit, por është një vend ku ky shumëfishim është i fokusuar dhe ky vend është lexuesi⁹⁴. Pra, lexuesit i takon barra e fundit që të bashkojë fragmentet e copëtuara dhe të shpërndara brenda narratives, duke krijuar kështu mozaikun kuptimor final të romanit.

5.1. Fragmentariteti si formë dokumentare

Në roman janë përfshirë një numër fragmentesh të marra nga gazeta dhe dosje, të cilat shkrimtari Maksi pretendon se do t'i përdorë në romanin që po shkruan. Gjatë një bisede, ai i shpalos këto gazeta dhe dosje para syve të Loretës, duke i dëshmuar kështu se çfarë nënkupton dhunimi.

.... Ai u kthye siç ishte, vetëm se në dorë mbante ca fleta gazetash e copëra dosjesh dhe nisi t'ia lexojë.

- Shikoji! Dëgjoji! Janë fragmente të personave të përdhunuem vërtet. I mbledh kështu se më duhen për romanin. Sa Filomelën, sa Dafinën e sa Persefonën e kemi përreth, ndoshta edhe në këtë ndërtesë. Dëgjoje këtë: Pesëdhjetë veta jena kanë. O sa britma, sa piskama u bo aty. Na kanë deshë me zor, me thikë m'i kanë pre jelekët. E pasha gjakun tu rrjedhë prej gjinit. Kambën ma kishin çallamish krejt. Besomë, që kur janë largu, jena ulë n'ledinë edhe, tu na ardhë marre me pa njana-tjetrën, veç e kemi ulë kryet e kemi kajtë. Me orë.

- Lufta ka qenë e tmerrshme për gratë.

- Sigurisht, për gratë dhe për burrat. Për pleqtë dhe për fëmijët.

- Po ama gratë janë përdhunu'.

- Edhe burrat. Dëgjoje këtë: Dilsha natën shpesh në ballkon, nganjëherë i pisha dy paketa cigare, se s'më merrte gjumi. Dy vjet nuk i tregova grues kurrë. Po andrrat, ankthet, tremja, më zgjonin shpesh, tu e trembë edhe gruen. Nji natë vendosa, ia thashë krejt. Të nesërmen ajo mori koferin dhe vajzën me vete, dhe iku. Sipas fjalëve të saj të fundit, unë nuk isha burrë ma.⁹⁵

Këto fragmente, të inkorporuara brenda rrëfimit ndërhyjnë në linjën kryesore të ngjarjes dhe i japin asaj një drejtim tjetër, kështu, biseda erotike mes Maksit dhe Loretës përmbyset, duke u kthyer në një dialog ku ndihet dhimbja dhe trishtimi për viktimat e përdhunimit.

⁹³ Shoaib, M., Salam, S., Iftikhar, K., & Ahmad, M. W. (2024). "The postmodern analysis: fragmentation, metafiction, nonlinearity, intertextuality and simulacra in *Inanimate Alice*." *Liberal Arts and Social Sciences International Journal (LASSIJ)*, 8(2), 242–254. <https://doi.org/10.47264/idea.lassij/8.2.12>

⁹⁴ Barthes, R. *Vdekja e autorit* (në *Teori dhe kritikë moderne*, përktheu Nysret Krasniqi). Rozafa, Prishtinë, 2008, f. 180.

⁹⁵ Apolloni, A. *Kësulëkuqja: përrallë për të rritur*, 2022, ff. 33–35.

5.2. Fragmentariteti në trajte monologu dramatik

Apolloni ka stilizuar ngjarjet e dhunimit duke i paraqitur në një formë tjetër të rrëfyerit, si në rastin e shfaqjes teatrale, ku kori shërben si mjet për të rrëfyer histori të ndryshme përdhunimi. Nga kori kolektiv, historitë ndahen dhe rrëfohen nga individë: gra, burra dhe zëri i një fëmije.

MARTA

*Ishte e diel, tridhjetë maj,
një mijë e nëntëqind e nëntëdhjetë e nëntë.
Ti këtë ditë e kishe pritë një jetë,
dhe ja ku erdhe me thikë të mprehtë.*

*Ti fitove, ti fitove, por askush s'të duartroket,
se atë që e bëre ti mund ta bëjë çdo bishë.
Sa të duash krenohu atje ku je,
unë këtu ku jam s'kam turp, ta dish.⁹⁶*

Kjo është historia e Marte Tunjës, gruaja e parë kosovare që denoncoi dhunuesin e saj. Monologu i aktores Buqja⁹⁷, e cila rrëfen ngjarjen e dhunimit të Vafije Krasniqit, përbën një fragmentaritet monografik që shërben si plotësim dhe dokumentim i historisë së gruas që ndërkombëtarizoi çështjen e dhunimeve seksuale në Kosovë. Ky monolog është krijuar artistikisht, ku autori ka bërë lidhje me përrallën e Kësulëkuqes, duke funksionalizuar rolin e ujkut si keqbërës që gllabëron Kësulëkuqen. Në këtë mënyrë, Apolloni kthen çështjen e dhunimit në gjenezën simbolike të përrallës për Kësulëkuqen. Më pas, brenda tekstit shfaqen edhe dy monologë të dy burrave dhe një monolog që paraqet zërin e një fëmije ende të pa lindur të cilit i është privuar jeta sa ka qenë fetus.

5.3. Fragmentariteti në trajtë skenari të filmit

Një lloj fragmentariteti që Apolloni ka përfshirë brenda narratives është përfshirja e një pjese në formë të skenari filmik. Vetë brenda tekstit është pohuar se forma e shkrimit të kësaj pjese është skenar filmi, ku është theksuar: *DARKA mund të ishte titulli i këtij skenari, të shkruar mbi një ngjarje të vërtetë.*⁹⁸

Për të vazhduar më pas me narrativen që trajton skenari:

Ext. Qytet. Natë

Duken dritat e qytetit të Prishtinës. Kamera fokusohet në një lagje, pastaj në një banesë, në

një kat, në një dritare, nga ku duken katër persona duke ngrënë darkë.

Ent. Natë. Dhomë

Burri, Gruaja, Motra dhe Nana janë duke ngrënë darkë. Askush nuk flet, dëgjohet vetëm

zhurma e katër lugëve. Befas, Burri e hedh lugën në pjatë dhe ngrihet.

Nana: Ku po shkon?

Burri: Po e ndezi një cigare.

Nana: Ulu!

Burri: Nuk mundem, nanë.

⁹⁶ Ibid., f. 57

⁹⁷ Ibid., ff. 102 – 103.

⁹⁸ Ibid., f. 74.

5.4. Ironia në trajtë të fragmentuar

Apolloni, në një pjesë të tekstit, ka bërë një lojë ironike me historinë e luftës në Kosovë, duke krijuar një lloj *metafiksioni historiografik*, për të cilin Hutcheon ka theksuar se: *Metafiksioni historiografik në të vërtetë e përdor parodinë dhe ironinë për të sugjeruar se të gjitha versionet e historisë që njohim janë saktësisht versione (në shumës), jo një “E vërtetë” e vetme.*¹⁰⁰ Apolloni ironizon në mënyrë vetëdijshme. Ai, përmes gojës së Maksit, evidenton dyshimet që shpesh shfaqen lidhur me ngjarjet e luftës në Kosovë.

Nuk kishte luftë. Kishte një konflikt. Bile as konflikt nuk ishte, po njëfarë grindjeje. Jo, jo,

nuk ishte tamam grindje. Ishte, si të them, një mosmarrëveshje. Por, gjithsesi, tash jemi afër një marrëveshjeje përfundimtare me ta.

- Po çfarë marrëveshje! Ti a s'i sheh shqiptarët qysh thonë: së pari, le të kërkojnë falje për krimet.

- Po pse u dashka të kërkojnë falje? Këtu s'ka ndodhë asgjë serioze, vetëm një mosmarrëveshje.

- Mos e tepro tash! Ka pasë edhe masakra.

- Masakra? Oh, ato janë thjesht vetëvrasje kolektive.

- Vetëvrasje?! A po tallesh?

- Jo.

- Po aty kishte edhe fëmijë, edhe foshnje.

- Eh, edhe fëmijët shqiptarë ashtu janë, dëshpërohen vetvetiu, bile edhe foshnjat tërbohen, edhe ia fusin vetes plumb.¹⁰¹

Ironia e Apollonit lidhet ngushtë me deklaratat e bëra në Konferencën e Sigurimit dhe në Konferencën Botërore, ku shpesh mohohet ekzistenca e gjenocidit në Kosovë. Në këto mbledhje, fjalimet e delegatëve serbë shpesh favorizoheshin, ndërsa ato të përfaqësuesve kosovarë refuzoheshin, duke kontribuar kështu në një narrativë që minimizonte dhunën dhe krimet e luftës të kryera gjatë periudhës së konfliktit.

6. Përfundim

Punimi me titull *Rrëfimet e përdhunimeve si formë fragmentare e kujtesës individuale të romani “Kësulëkuqja përrallë për të rritur” i Ag Apollonit*, është përqendruar në tri elemente kyçe që përbëjnë gjithë strukturën e tij. Fillimisht, është bërë një prezantim i përgjithshëm i romanit, ku është analizuar mënyra e ndërtimit të tij, formacioni narrativ që përdor dhe temat që trajton.

Dy pikat më të rëndësishme të punimit janë:

- **Trauma** si pasojë e ngjarjeve të së kaluarës, të cilat lënë gjurmë të thella në kujtesën individuale. Personazhi që përballët me këto trauma e ka të vështirë, e ndonjëherë pothuajse të pamundur, të ketë një jetë normale. Trauma është trajtuar si në aspektin psikologjik, ashtu edhe në mënyrën se si ajo pasqyrohet dhe ndryshon brenda romanit.
- **Fragmentariteti** përbën elementin tjetër që ndryshon rrjedhën e zakonshme të narratives. Pjesët fragmentare të romanit paraqesin dëshmi konkrete të historive të viktimit të përdhunimit dhe çnderimit gjatë luftës në Kosovë.

⁹⁹ Ibid., 74 – 76.

¹⁰⁰ Hutcheon, L. *Përtej postmodernes*. Në *Symbol*, nr. 1, Prishtinë, 2013, f. 12.

¹⁰¹ Apolloni, A. *Kësulëkuqja: përrallë për të rritur*, 2022, ff. 118 – 119.

Përfundimisht, romani hedh dritë mbi viktimat e dhunimit, të cilat shpesh janë anashkaluar nga shoqëria dhe institucionet. Ai përfaqëson një zë që kërkon të dënojë dhunuesin dhe të nderojë viktimën, duke përcjellë një mesazh të fuqishëm dhe një kritikë të qartë për neglizhencën që ka ekzistuar për shumë vite, madje deri në instancat më të larta shtetërore.

Referencat

- [1]. Apolloni, A. (2022). *Kësulëkuqja: përrallë për të rritur*. Bard Books.
- [2]. Apolloni, A. (2022). “Koha na mitizon ose na parodizon të gjithëve” [Intervistë]. *Gazeta Express*. Marrë më 12.11.2025 nga <https://www.gazetaexpress.com/interviste-ag-apolloni-koha-na-mitizon-ose-na-parodizon-te-gjitheve/>
- [3]. Aziz, S. (pa datë). “Literature and the Condition of Postmodernity: Lyotard, Fredric Jameson.” Në *Literary Criticism and Theory*. e-PG Pathshala/INFLIBNET eBooks. Marrë më 7.11.2025 nga <https://ebooks.inflibnet.ac.in/engp10/chapter/literature-and-the-condition-of-postmodernity-lyotard-fredric-jameson/>
- [4]. Barthes, R. (2008). *Vdekja e autorit. Në Teori dhe kritikë moderne* (përktheu N. Krasniqi). Rozafa.
- [5]. Caruth, C. (1996). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. The Johns Hopkins University Press.
- [6]. Gaxha, R. B. (2024). *Memorie dhe traumë*. Artini.
- [7]. Hutcheon, L. (2013). *Poetika e postmodernitetit*. OM.
- [8]. Hutcheon, L. (2013). *Përtej postmodernes*. Në *Symbol*, nr. 1, Prishtinë, f. 12.
- [9]. KultPlus. (2022, 4 nëntor). “Ag Apolloni sjell përrallën *Kësulëkuqja* në një version për të rritur: gërshetohen dashuria dhe lufta nga një këndvështrim tjetër.” Marrë më 12.11.2025 nga <https://www.kultplus.com/libri/ag-apolloni-sjell-perrallen-kesulekuqja-ne-nje-version-per-te-rritur-gershetohen-dashuria-dhe-lufta-nga-nje-kendveshtrim-tjeter/>
- [10]. KultPlus. (2023). “Romani *Kësulëkuqja, përrallë për të rritur* i Ag Apollonit – një version i ri i përrallës së njohur.” Marrë më 20.11.2025 nga <https://www.kultplus.com/lajme/romani-kesulekuqja-perralle-per-te-rritur-i-ag-apollonit-nje-version-i-ri-i-perralles-se-njohur/>
- [11]. Morris, G. C., & Maisto, A. A. (2008). *Psikologjia*. Qendra për Arsim Demokratik.
- [12]. Sadiku, M. (2022, 5 nëntor). “*Kësulëkuqja* si përrallë me të vërtetat e të përdhunuarve në luftë dhe dashurinë.” *Koha.net*. Marrë më 20.11.2025 nga <https://www.koha.net/kulture/kesulekuqja-si-perralle-me-te-vertetat-e-te-perdhunuarve-ne-lufte-dhe-dashurine>
- [13]. Shala, K. (2028). *Zef Pllumi: Librat e kujtimeve*. *Revista Filologji*, 23, f. 22.
- [14]. Shoaib, M., Salam, S., Ifthikhar, K., & Ahmad, M. W. (2024). “The postmodern analysis: fragmentation, metafiction, nonlinearity, intertextuality and simulacra in *Inanimate Alice*.” *Liberal Arts and Social Sciences International Journal (LASSIJ)*, 8(2), 242–254. <https://doi.org/10.47264/idea.lassij/8.2.12>
- [15]. Stavans, I., & Sheehy, G. (1998). “Memory and Literature.” *Agni*, nr. 48, f. 88. JSTOR. Marrë më 31.05.2023 nga <https://www.jstor.org/stable/23007941>